

Önsöz

Dr. Halit Eren
IRCICA Genel Direktörü

Kur'ân-ı Kerim'in bilgiye ve bilime verdiği önemin ışığında günümüzde insanlığın eriştiği araştırma, eğitim ve iletişim imkânlarını yine Kur'ân-ı Kerim'in hizmetine hasretmeyi amaçlayan gayretlerimizin bir neticesini daha bu yayınımda sunmaktan mutluluk duyuyoruz. Kur'ân-ı Kerim'in dünya çapında yayılışının tarihini çeşitli ilmî açılardan ve modern metotlarla incelemek, kayda geçirmek ve kaynak kitaplarla öğrenime sunmak, hedeflediğimiz bu hizmetlerin bir kısmını oluşturmaktadır. Bu çalışmalar arasında Kur'ân'ın kopyalanmış nüshaları olan mushafların tarihinin incelenmesi önemli bir yer tutmaktadır. Başlı başına geniş bir araştırma ve inceleme alanı oluşturan bu konuyu Merkezimiz, kuruluşundan hemen sonra, başlıca iki temel çalışma programı çerçevesinde ele almıştır. Bunlardan birincisi ilk mushaflar ve istinsah edilme zamanı ve metodu bakımından belirli özellikleri olan tarihî mushaflar üzerindeki incelemelerle ilgilidir. Bu çerçevede en eski mushafları ve daha sonraki dönemlerde istinsah edilen ve basılan mushaflardan çeşitli bakımlardan önem taşıyanları araştırıp incelemek, özelliklerini açıklamak ve tanıtmak, bunlarla ilgili başvuru kitapları yayınlamak ve bunların tıpkıbasımlarını yayınlarak geniş kitlelere ulaşmasını sağlamak için çalışmaktayız. İkinci çalışma programımız ise yine Kur'ân-ı Kerim'in yayılışının tarihinde kilit önem taşıyan bir konu olan Kur'an tercümeleleriyle ilgilidir. Bu bağlamda yürüttüğümüz projelerden birinde bütün dünya dillerinde yapılmış ve elyazması halinde bulunan tercümelelerin bibliyografyalarını yayınlamaktayız. Bu bibliyografyalar dillere göre ayrılmış ciltlerden meydana gelen diziler halinde düzenlenmiştir: Sayıları nispeten fazla olan Türkçe, Farsça ve Urduca dillerindeki elyazması tercümelere birer cilt ayrılmış, bu üç dilin dışındaki elyazması tercümele ise bir ciltte kapsamıştır. Bir diğer bibliyografya dizimiz ise matbaa tekniğinin icadından beri basılı halde yayınlanmış, yine tüm dünya dillerindeki tercümelelerin bibliyografyalarından oluşmaktadır.

Elinizdeki bu çalışma, İslâm tarihindeki en eski mushafların incelenmesi, tanıtılması ve yayınlanmasıyla ilgili projemiz çerçevesinde yer almaktadır. Tarihî mushafların yeniden neşri bahsinde ilk olarak Bosna-Hersek, Saraybosna'daki Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi'nde bulunan ve Fazıl Paşa (Şerifoviç) Mushafı adıyla bilinen 1265/1849 tarihli nüshanın tıpkıbasımını gerçekleştirmiştik (2002). Bu bahiste bir diğer çalışmamız ise 1803'te Tataristan'ın Kazan şehrinde basılmış, İslam dünyasındaki matbu ilk mushaf olarak tanınan ve Kazan Mushafı adıyla bilinen nüshanın yeniden basımıdır; bu çalışma 2005 yılında, Kazan şehrinin bininci kuruluş yıldönümü vesilesiyle Kazan Belediyesi ile işbirliği içinde ve Merkezimizin teknik denetimiyle gerçekleştirilmiştir. İftiharla ve şükürle belirtmek isterim ki tarihî mushaflar konusundaki bu çalışmalarımız gelişerek

devam etmiştir. Zira bu çalışmalardan sonra *Hiz. Osman'a İzâfe Edilen Mushaf (Topkapı Sarayı Müzesi Nüshası)* başlıklı yayınıımızla (2007) adı geçen mushafın hem tıpkıbasımı, hem de akademik incelemesi ilim dünyasına sunulmuştur. Bunu müteakiben *Hiz. Osman'a Nisbet Edilen Mushaf (el-Meşhedü'l-Hüseynî Nüshası/Kahire)* başlıklı yayınıımız (2009) gerçekleşmiştir. Her iki nüshayı da bu sahada engin bilgi ve tecrübe sahibi olan değerli uzman, Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri eski Başkanlarından Dr. Tayyar Altıkulaç sabırlı ve etraflı incelemelerden sonra yayına hazırlamıştır. Dr. Altıkulaç'ın aynı alandaki bir diğer çalışması ise yine Hiz. Osman'a izafe edilen ve İstanbul'da Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde muhafaza edilen mushafın incelemeli yayını olup bu çalışma İSAM tarafından yayınlanmıştır (İstanbul, 2008). Elinizdeki kitap ise Topkapı ve Kahire mushaflarının incelemeli tıpkıbasımlarından sonra ele aldığımız ve Sayın Altıkulaç'ın aynı metotla devam ettirdiği yeni bir çalışmayı ihtiva etmektedir. Sayın Altıkulaç bu defa engin araştırma ve mukayeseli teknik inceleme çalışmasını, Hiz. Ali'ye nispet edilen ve Yemen'in başkenti San'a'daki Cami-i Kebir'de mahfuz bulunan mushaf üzerinde gerçekleştirmiştir. Bu mushafı incelerken, bilinen en eski mushaf olan ve buldukları şehirlerin adıyla belirtilen nüshaların özellikleri göz önünde bulundurulmuş, böylece bunların şekil ve imlâ özelliklerine bir arada değinmek de mümkün olmuştur. Bunlar Taşkent Mushafı, İstanbul Topkapı Mushafı, İstanbul Türk ve İslâm Eserleri Müzesi Mushafı, Kahire el-Meşhedü'l-Hüseynî Mushafı, British Library'de mahfuz Londra Mushafı, Bibliothèque Nationale'de bulunan Paris Mushafı ve St. Petersburg Mushafı'dır. Ayrıca, Hiz. Osman mushaflarının kitabetine uygun olarak basıldığı ve günümüzde en yaygın basılı mushaf örneklerinin ilki olduğu kabul edilen, Medine'deki Kur'ân-ı Kerim Matbaasında basılan mushaf (Fehd Mushafı) da karşılaştırmalar yapılmıştır. Bunlara ilâveten Kur'ân-ı Kerim'in yayılışı tarihi konusunda en son bilgiler, yazı ve imlâyla, noktalama ve harekelendirmeye ilgili konular ve tarihteki gelişmeler açıklanmıştır.

San'a Mushafı'nın tıpkıbasımının IRCICA tarafından yayınlanması çalışmalarına başladığı sıralarda Merkezimizin Aralık 2009'da Sana'a'da düzenlediği "Osmanlı Döneminde Yemen" konulu tarih kongresi vesilesiyle Yemen Cumhurbaşkanı Sayın Ali Abdullah Salih ile görüşmüş, Merkezimizin çalışmalarından söz ederken bu projemize de değinmiştim. Sayın Salih projeye yakından ilgilenmiş, çalışmalarımızı teşvik etmiş ve takdirlerini ifade etmişti.

Aynı diziden daha önce yayınlanan eserler gibi bu çalışma da, Kur'ân-ı Kerim'in yeryüzünde yayılışının tarihi üzerindeki inceleme alanına bir katkıdır. Tıpkıbasımlar dizisinin ve eşliğindeki ilmî ve teknik incelemelerin ilerlemiş bir safhasını temsil ettiğinden kapsamı tabiatıyla öncekilere kıyasla daha geniştir ancak buradaki tahliller açısından gerekmedikçe bir önceki ciltlerin muhtevasını tekrardan kaçınılmıştır.

Bu yayınıımızın bir başka özelliğini de belirtmek isterim: Çalışmanın tamamlanmasını ve San'a Mushafı'nın tıpkıbasımıyla beraber yayınlanmasını, önemle ve özellikle belirlemiş olduğumuz bir dönem içinde gerçekleştirebilmiş olmanın memnuniyeti içindeyiz. İslam dünyasında 2010-2011 dönemi, 2010 Mayıs'ında toplanan 37. İslâm Ülkeleri Dışişleri Bakanları Konferansına IRCICA'nın sunduğu teklifle ve İslâm Konferansı Teşkilâtı üye ülkelerinin onayıyla "Kur'ân-ı Kerim'in Nüzulünün 1400. Yılı" vesilesiyle özel kutlama programlarının yer alacağı bir yıl olarak ilan edilmiş, bu dönem boyunca çeşitli faaliyetlerle Kur'ân-ı Kerim'in daha iyi anlaşılması ve

anlatılması yönünde hizmetler yapılması kararlaştırılmıştı. Program, Kadir Gecesi'ne rastlayan 26 Ramazan 1431/5 Eylül 2010 tarihinde IRCICA tarafından düzenlenen ve Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın himayelerinde ve açış konuşmalarıyla başlayan "Kur'an-ı Kerim'in Nüzulünün 1400. Yılı Uluslararası Açılış Konferansı" ile yürürlüğe konmuştur. Konferansta, Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yönetiminde birçok kurumla işbirliği içinde gerçekleştirilen 1400. Yıl faaliyetleri, diğer İslâm ülkelerinde ve tüm dünyada devlet kurumları, sivil toplum kuruluşları, müslüman birlikleri ve diğer ilgililer tarafından yapılmış, yapılmakta olan ve öngörülmekte olan çalışmalar gözden geçirilmiştir. Bu meyanda IRCICA, Kur'an-ı Kerim muhtevasını ve ebediyen geçerliliğini tam anlama ve anlatma yolunda yapılabilecek ve yapılması gereken ve sonsuz geniş bir yelpaze üzerindeki konuları hedef alan araştırma projeleri ve eğitim çalışmalarının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasının gerekliliğine işaret etmiştir. Bunlara paralel olarak, IRCICA'nın gerekliliğini ön planda dile getirdiği çalışmalar arasında şunlar yer almaktadır: Kur'an-ı Kerim'in yayılışında İslâm tarihi boyunca rol oynamış faaliyetlerin ve gelişmelerin incelenmesi, mevcut elyazması nüshaların ve matbu nüshaların bibliyografyalarının hazırlanması ve bunlarla ilgili araştırmalar ve yine IRCICA'nın başta gelen çalışma alanlarından olan, Kur'an-ı Kerim tercüme ve tefsirleri tarihi üzerindeki incelemeler ve dünya dillerindeki elyazması ve baskı halindeki tercüme ve Arapça dışındaki tefsirlerin bibliyografyalar yoluyla kayda geçirilmesi. Kur'an-ı Kerim'in Nüzulünün 1400. Yılı vesilesiyle bir defa daha önemle değinilen bu konular IRCICA'nın kendi faaliyetleri arasında da uzun dönemli projeler halinde ağırlıklı olarak yer almakta ve araştırmaların neticeleri dizi eserler halinde yayınlanmaktadır. Bu kutlu yıldönümüne tarihlendirdiğimiz elinizdeki eser bunlardan biridir.

Bu vesileyle San'â Mushafı üzerindeki incelemeyi gerçekleştiren Sayın Dr. Tayyar Altıkulaç'a derin şükranlarımı sunuyorum. Çalışmalarımızla yakından ilgilenen ve gayretlerimizi destekleyen Yemen Cumhurbaşkanı Sayın Ali Abdullah Salih'e teşekkürlerimi sunarım. Nüshanın incelenmesi için suretini teminimizde yakın ilgisini gördüğümüz Yemen Devlet Arşivleri Başkanı Dr. Ali Ahmed Ebü'r-Ricâl ile aynı kurumdan Fuad eş-Şâmî ve mesai arkadaşlarına, Yemen Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Ali Muhammed el-Ânisî'ye, Yemen Evkaf ve İrşad Bakanı Hamûd el-Hitâr'a teşekkürlerimi iletiyorum. Yayının hazırlanmasında emeği geçen IRCICA'daki mesai arkadaşlarıma teşekkür ediyorum.